

Krikščionybės kosmosas

Būčiau neteisi, jei sakyčiau, kad kiekvienąsyk prieš Verbų sekmadienį ir Didžiąją Savaitę apima ypatinga nuotaika, jaudulys, sentimentai, kurie netoli egzaltacijos, vadinasi, jau kiek ir liguisti. Juk apie kančią ir prisikėlimą mąstome ne tik šventinėmis progomis, bet ir tuomet, kai į jokią šventę nepanašu, kai ypatingai skvarbiai dvasią permelkia *suspaudimo valandomis*. Taikliai pavadinta būseną, kuri aprėpia ne tik erdvę, laiką, bet ir žmogaus sielos turį.

Tos tamsiosios *suspaudimo valandos* liudija, kad nei kančia, nei prisikėlimas nėra knyginės sąvokos, juolab žodžiai, kuriais galima švaistytis, nukainoti ar perkainoti – madingas posakis „perkainoti vertybes“ yra niekų vertas, nes vertybių kaina visuomet pastovi, matuojama ne valiuta ir ne tauriaisiais metalais. Kančia ir prisikėlimas, turintys konkrečią išraišką žmonių ir tautų gyvenime ir metafiziniame jų likime, iš esmės yra *kosminės* sąvokos, gniaužiančios kvapą, – jų, kaip ir tolimų, Hubble kosminio zondo nufotografuotų galaktikų ir kosminių ūkų akivaizdoje mes pasijustume menki ir niekingi, jei tai nebūtų suteikta ir žmogiškai samonei, kančios ir prisikėlimo galaktikas apgaubiant švytinčiu meilės ūku.

Tikėjimui gyva ir nuoširdi abejonė kur kas reikalingesnė, nei aklas, neperkalbamas fanatizmas, nes, ieškodamas tikslingų, logiškų, faktais paremtų atsakymų į klausimus ir jų nerasdamas, žmogus nori nenori turėti žvelgti į pasaulį *kitaip* – juk tie atsakymai, šiaip ar taip, egzistuoja, tik jų forma galbūt kitokia, nei formulė, tezė ar teorema. Jomis labai mėgo remtis karingasis sovietmečio laikų ateizmas, kai teiginiais *a priori* reikėdavo „sušaudyti“ priešingos nuomonės turėtoją (tokios retorikos likučiai ir šiandien juntami šiuolaikiniame gyvenime, pavyzdžiui, tai būdinga kai kurių politikų diskusijų kultūrai). Požiūris *a priori* tik pabrėžia siaurą žvilgsnio kryptį ir ribotą akiratį, ir netgi kosmosas čia įgyja vietinį, ideologinį lygmenį. (Sovietmečio fantastinėje literatūroje, pvz., K. Bulčiovo romane „Paskutinis karas“, kelionės į kitas planetas apsiribojo literatūriniu „teisingo karo“ ir „teisingos ideologijos“ prasmių įtvirtinimu).

Bet kaipgi tai susiję su Verbų sekmadieniu, su kadagių šakelėmis, su džiaugsmingais rytmečio varpais, skelbiančiais ne tik Kristaus Prisikėlimą, bet ir prekybviečių šurmulį, gausų Velykų stalą, išėigines, savotišką šventinį tingulį, galingą pavasario dvelksmą, chtoniškųjų dievybių prabudimą?.. Šitas šventinis šurmulys – toks paprastas, netgi primityvus. Toks chtoniškas, „vietinis“ dalykas. Perdėm paprastas, kad išdidus žmogaus protas pripažintų tai kaip metafizinę duotybę. Tiesą pasakius, tuo jis panašus ir į empirinį mąstymą, kuriuo šiandieną paremta daugelio žmonių pasaulėvoka. Todėl prisikėlimas ir kančia, būdamos metafizinės kosminės duotybės, mūsų gyvenime skleidžiasi prieštaringomis formomis. Slepiasi „žvangančių cimbolų“ ir „skambančio vario“ triukšmo gelmėje. Būna atrandamos tyloje, tamsoje, skausme ir nežinioje – maldos, skundo, gal net prakeiksmo akimirka. Plūsteli atgyjančios žolės, brinksančių pumpurų, stipraus žemės kvapo bangomis, pavasarinio lietaus šiluma, sapnuose išvystu mirusio artimojo veidu – lyg žiedu, išsiskleidusiu po žiemos. Visu tuo, kas nereikalauja žodžių.

Kančios ir prisikėlimo duotybės riša mūsų mintis ir žodžius, sieja mūsų sapnus ir racionalųjį gyvenimą kur kas stipriau ir gyvybingiau, nei galime nujausti ar suprasti.

Tai jauti ir lapkričio gūdumoje, vėlių valandos belaukiant, ir žiemai užšaldžius šiltas gyvybės arterijas, ir pavasarį – kai balandis atneša susitaikymo ženklą, verbos šakelę.

Marija Pempytė

Kitame numeryje:

- Gabrielei Petkevičaitėi-Bitei – 150
- Alfonsas Motuzas. Velykos Lietuvoje
- Antanas Dambrasukas apie Maironį

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Antanas Kmieliauskas. Skulptūra „Jėzus, nešantis kryžių“ Vilniuje, skvere Kalvarijų – Verkių – Žalgirio gatvių kampe. Skveras pavadintas kun. Broniaus Laurinavičiaus vardu. Apie garsųjį sovietmečio disidentą B. Laurinavičių – kituose „Kultūros“ numeriuose.
Nuotraukos autorė – Aldona Žemaitytė

* * *

Šluoja angelai
nuo Katedros laiptų sniegą, –
mes renkame sniegules,
ir geriam geriam
iš dangaus šaltinio,
iš nukryžiuotų
rankų – – –

Perrišam žaizdas kankiniams,
poetams,
atsiklaupiam prieš eilėraštį,
įšalusį Sibiro kapinyne,
sumindžiotą,
suplėšytą,
šiukšlių dėžėje,
pelių apgraužtą rūsio kamputyje,
paslėptą po grindų lenta,
trokštantį
tarp įkaitusių krosnies plytų – – –

Atleiskite mums,
išmokykit meilės,
kad pradėtume viską iš naujo – – –
Meilėje gardi trupinėlių duona,
ir vargas,
ir džiaugsmas,
lygiai pasidalintas – – –

Julija Švabaitė

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Marija Pempytė. Krikščionybės kosmosas
- 2-as psl. Alfonsas Motuzas. Gavėnios Švč. Jėzaus Vardo rožinis
- 3-as psl. Bitė Vilimaitė. Dvi novelės
- 4-as psl. Pasiecti lygiąsias. R. Tuminas apie A. Jacovskį
- 5-as psl. A. Vaškevičius. V. Papievis: „Kai nerašau, atrodo, negyvenu“
- 6-as psl. Daiva Litvinskaitė. Apie istorijos sudėtingumą
- 7-as psl. Anelė Butkuvienė. Paskutinioji aušrininkė
- 8-as psl. Romualdas Kriaučiūnas. Sapnų karūna šeimos atžalyne

Gavėnios Švč. Jėzaus Vardo rožinis

ALFONSAS MOTUZAS

Viena iš katalikų liaudies pamaldumo praktikų, atliekamų gavėnios metu ir per šermenis, yra Švč. Jėzaus Vardo rožinis (vaizduoja Kristaus gyvenimą, mirtį ir prisikėlimą), kuris dažniausiai kalbamas ir giedamas Aukštaitijoje, ypač Pietvakarių ir Pietų Lietuvoje (Suvalkijoje bei pietinėje Dzūkijos dalyje).

Švč. Jėzaus Vardo rožinio maldos giedamos rečituojančios, o giesmės – antfoniniu būdu: vieną posmą gieda vyrai, kitą – moterys.

Švč. Jėzaus Vardo rožinio kilmės ištakos siekia V a. Niekas negali tiksliai pasakyti, kada krikščionys ėmė kasdien kartoti „Tėve mūsų“ ir „Sveika, Marija“. Pirmieji vienuoliai atsiskyrėliai surinkdavo į krūvelę tiek akmenėlių, kiek buvo sukalbėję maldų. Vėliau imta siūlais raišioti brangakmenius. Toks vėrinys rastas 1160 m. šv. Rozalijos kape. Dabartinio Švč. M. Marijos rožinio (liaudies vadinamo *rožančiumi* (lenk. *rózaniec*) autoriumi laikomas šv. Dominykas (1170–1221). Pasak legendos, jam pagoniškuose kraštuose – Prancūzijoje, prie Tulūzos – skelbiant krikščionybę, naktį apsireiškusi Dievo Motina Marija ir trys nepaprastai gražios karalienės. Kiekviena jų turėjo po 50 gražių rožių – mergaičių. „Trys karalienės, – aiškino Marija Dominykui, – yra trys rožinio dalys. Kiekvienos karalienės 50 rožių – tai 50 'Sveika, Marija'. Baltoji karalienė reiškia džiaugsmingą rožinio dalį, raudonoji – sopulingą ir auksinė – garbingą. Šios trys dalys – tai mano Sūnaus prasiidėjimo, gimimo, kentėjimo ir prisikėlimo paslaptys. Vesk šią maldą visur. Tuomet suklydusieji susipras ir grįš prie Dievo“. 1208 m. šv. Dominykas pradėjo skelbti šv. rožinio maldą. Suklaidintieji grįžo į Bažnyčios prieglobstį, nuoširdžiai kalbėjo rožinį, ir ši maldos forma plačiai paplito visame pasaulyje.

XVI a. rožinis jau buvo plačiai kalbamas, ir popiežiai Grigalius XIII ir Grigalius XIV pripažino dangišką jo kilmę. Giedamojo rožinio apeigą įvedė ir 1622 m. patvirtino dominikonų kapitula Milane. Milano pavyzdžiu tais pačiais metais pasekė ir Krokuvos dominikonai.

Pranciškonų vienuoliai, skirtingai nei dominikonai, nuo seno aukštino Jėzaus Vardą. Yra žinoma, kad Šv. Bernardinas, pal. Simonas Lipnicietis (1454–1482) savo pamoksluose šaukdavosi Jėzaus vardo. Kai ši paprotį perėmė ir kiti bernardinų pamokslininkai, nurodyta, kad tai galima daryti tik bernardinų bažnyčiose, kitose – rektoriui ar klebonui leidus. Vėliau Švč. Mergelės Marijos rožinio pamaldumo formos pavyzdžiu buvo sudarytas Švč. Jėzaus Vardo rožinio maldynas ir giesmynas, prijungiant pranciškoniškos kilmės giesmę „Jėzau, alpdamas daržely“, kurios kiekviena me punkte šaukiama Jėzaus: „O Jėzau!“. Taigi netenka abejoti, kad Švč. Jėzaus Vardo rožinis yra bernardinų maldų ir giesmių reliktas.

Pirmą kartą lietuvišką Švč. Jėzaus Vardo rožinio tekstą pateikė dominikonas Jurgis Kasakauskis 1681 m. Vilniuje išleistoje maldaknygėje „Rozancius Szwęciasios Marijos Pannos yr Saldziausia warda Jezusa teypogi spasabas apwaykciojima kalnu Kalwaryos Ziamayciu su modlitwomis yr giesmemis anto sluzijącomis“. Manoma, kad rožinį sudarė remdamasis panašiu lenkų leidiniu, savitai jį pertvarkęs. Giesmės, himnus kiekvienai rožinio daliai pasirinko kitus, kai kurias giesmes vertė iš lotynų kalbos.

Rožiniui išpopuliarėti padėjo Bažnyčios įsteigtos Rožinio brolijos. Brolijos – tai tikinčiųjų bendruomenės, vyskupų kanoniškai įsteigtos skleisti liaudžiai rožinio maldą. Rožinio brolijos siekia paties šv. Dominyko laikus. XIII a. popiežiai patvirtino Italijos ir Prancūzijos miestuose įsteigtas Rožinio brolijas, kurios kai kur turėjo net iki milijono narių. Vokietijoje joms priklausė ir didikai. Pirmosios Rožinio brolijos Lietuvoje žinomos jau XVI a. pabaigoje. Žemaičių vyskupijoje tokių buvo vyskupo Merklio Giedraičio (1574–1609) laikais. Jau 1646 m. Žemaičių vyskupas Jurgis Tiškevičius pranešė Šventajam Sostui, kad jo vyskupijoje tokios brolijos yra beveik prie visų parapijų bažnyčių. Panašiai savo pranešimuose kalba ir Vilniaus vyskupas Eustachijus Valavičius 1625 m. Ilgainiui nebeliko parapijos, kurioje nebūtų Rožinio brolijų.

Pamaldos Kabelių bažnyčioje. Iš kn. „Šilų dzūkai“.

Arūno Baltėno nuotr.

Jos turėjo savo namus, kai kur išlaikė senelių prieglaudas ir ypač prisidėjo prie rožinio maldos skleidimo.

Nuo XIX a. pabaigos Lietuvoje plačiai žinoma kita – Gyvojo rožinio brolija, įsteigta Lione 1826 m. Popiežius Grigalius XVI 1832 m. ją patvirtino, o popiežius Pijus IX 1877 m. ją vadovauti paskyrė dominikonų vienuoliją. Brolijos nariai, pasidaliję į būrelius (rožes) po 15, kasdien sukalba po vieną rožinio paslaptį. Taip per dieną sukalbamas visas rožinis. Rožinio nariai kas mėnesį keičiasi paslaptimis. Kai rusai XIX a. panaikino vienuolijas, brolijoms Lietuvoje vadovauti pradėjo kunigai. To meto Gyvojo rožinio brolija dirbo ir šviečiamąjį darbą Lietuvoje. Ji turėjo savo knygynus, skaityklas, rengdavo brolijos nariams kursus. Lietuvius burti į Gyvojo rožinio brolijas buvo nesunku, nes jau vaikai pirmosios Komunijos proga buvo įrašomi į Rožinio broliją ir įpareigojami šventomis dienomis sukalbėti po vieną rožinio dalį.

Galutinai Rožinio brolijas sutvarkė ir nustatė atlaidus, privilegijas, priėmė statutą popiežius Leonas XIII 1889 m. konstitucija *Ubi primum*, kuri galioja iki šiol.

Kadangi šis rožinis yra asmeninė malda, skirta liaudžiai, jis nepriklauso liturginėms maldoms ir nėra oficiali Bažnyčios malda, kaip Mišios ar brevijoriaus „Valandos“, bet susijusi su šventomis Mišiomis, nes apima Kristaus gyvenimą, mirtį ir prisikėlimą – Kristaus išganymo darbą, kurį išreiškia Mišios. Rožinis panašus į brevijoriaus „Valandas“, nes 150 kartų kalbama arba giedama malda „Jėzau, mūsų valdove“ primena 150 psalmių, kurios ir sudaro „Valandas“. Ir brevijoriaus, ir rožinio pradžioje kalbama malda „Tėve mūsų“. Apmaštomis Kristaus ir Marijos gyvenimo slėpiniai primena brevijoriaus skaitymus. Ši kalbama arba giedama malda panaši į Marijos garbei skirtą rožinį, vieną iš dominikonų maldingumo formų. Šie rožiniai skiriasi tuo, kad Marijos garbei skirtajame kalbama 150 „Sveika, Marija“ ir giedamos arba kalbamos jai skirtos maldos ir giesmės, tuo tarpu Švč. Jėzaus Vardo rožinyje kalbama 150 „Jėzau, mūsų valdove“ bei maldos ir giesmės.

Svč. Jėzaus Vardo rožinį sudaro: Ižangos malda, poteriai („Tėve mūsų“ (10), „Sveika, Marija“; „Tikiu Dievą Tėvą“), žegnojimas, kiekvienos dalies slėpinių kreipiniai ir atliepai, skaitinys, giesmė „Tūkstančių tūkstančius kartų“, kiekvienos dalies pabaigos kreipiniai ir atliepai bei viso rožinio pabaigos maldos(giesmės) „O Jėzau, menančius Tave“ ir „Viešpaties Angelas“. Žymus lietuvių religinės muzikos žinovas kunigas Kazimieras Senkus, MIC, teigia, kad lietuviškojo rožinio giesmių gaidos panašios ir psalmių, o lenkiškos giesmės tai mažiau būdinga. Švč. Jėzaus Vardo rožiniui nepritariama instrumentine muzika. □

2011 m. balandžio 9 d. „Kultūros“ straipsnyje „Atėjus pavasariui – naujas 'Lituanus' numeris“ pateiktas ne tas žurnalo turinys. Atsiprašome skaitytojų ir spausdiname tikrąjį šio pavasario „Lituanus“ turinį.

TURINYS

Patrick Chura

Emily Plater: 'Frontispiece' for Margaret Fuller's Woman in the Nineteenth Century

Vita Laumė

Vita Laumė's Poetry

Rasa Andriušytė-Žukienė

Highlights of Lithuanian Textile Art

Virginijus Savukynas

The Idea of the Grand Duchy of Lithuania in the Works of Gintaras Beresnevičius

Catherine Brown and Rugilė Balkaitė

The Disappearance of Wooden Houses in Vilnius and Baltimore

BOOK REVIEWS

Laima Laučkaitė, Art in Vilnius, 1900–1915.

Reviewed by **Radosław Okulicz-Kozaryn**

Laimonas Briedis, Vilnius: City of Strangers.

Reviewed by **Dace Dzenovska**

Vanda Juknaitė, My Voice Betrays Me.

Reviewed by **Lina Ramona Vitkauskas**

ABSTRACTS

BITĖ VILIMAITĖ • DVI NOVELĖS

PELYTĖ

Užkulisyje stovėjo Pelytė, laukdama savo eilės eiti į sceną. Čia pat vienas scenos darbininkas su gaisrininku lošė kortomis, ir Pelytė matė, kaip didėja krūvelė pinigų ant stalelio, ir kažkodėl norėjo, kad laimėtų gaisrininkas.

Pelytės vaidmuo buvo mažas, tačiau labai svarbus. Kol Princesė dabinas prieš veidrodį, laukdama savo mylimojo, ir nuskamba pasakutiniai arijos žodžiai: „Mėnuo šviečia tau kelią, ir tavo žirgas nesuklups“, staiga per kambarį perbėga Pelytė, maža, pilka, grakščiai besisukanti, prikaustanti žvilgsnį ir užburianti visus. Princesė labai išsigąsta ir šaukiasi pagalbos. Kol atbėga tarnai, apsikarstę ginklais, Pelytė vis šoka, o Princesė blaškosi iš baimės. Publikai patikdavo ta scena – Pelytė sulaukdavo aplodismentų, kartais net gaudavo gėlių ir saldinių. Ji turėjo savo vietelę grimo kambaryje, buvo lipšni su aprengeja, o Princas dažnai pakeldavo ją ant rankų ir juokdamasis priekaištaudavo, kodėl ji kelianti tokį sambrūzdį: išgąsdino Princesę, ir ta blogai sudainavo duetą, jam pagaliau atjojus į rūmus.

Ta opera buvo suaugusiems, baigdavosi labai vėlai, ir Pelytės pasitikti atvažiuodavo tėvas.

– Ak, – sakydavo jis, – tu mano varguolė! Vėl tavo kojytės kruvinos!

Susupęs į pledą, nešte išnešdavo ją iš teatro, įsodindavo į mašiną, ir tada abu važiuodavo namo.

Gatvės būdavo tuščios, blausiai apšviestos ir vieniši praeiviai atrodė tarsi gyvenantys kažkokį paslaptingą gyvenimą. Moterys stovėjo prie telefono automato, vyrai linksmi juokėsi, katės tupėjo ant šiukšlių konteinerių, ir restoranų durininkai skaičiavo pinigus...

– Šiandien tu gavai gėlių, – tarė tėvas. – Kvepia visa mašina.

Pelytė pajuto, kad jo balsas buvo kitoks, nei visada, ir pamatė, kaip virpa tėvo rankos ant vairo, nudirbtos, kietos rankos... Ji išsivadavo iš pledo, kuriuo buvo apsupta, tarsi išlipo iš vystyklų, ir atidžiai pasižiūrėjo į tėvą.

– Aš tau noriu pasakyti, kad teks mesti visa tai... Sceną, šokius... Mes išvažiuojame į kitą miestą.

– Ten nėra teatro?

– Bet ten yra jūra.

Tėvas daugiau nieko neaiškino. Dabar jie važiavo pagal upę, ir juodas, blizgantis vanduo, gilus ir begalinis, buvo kaip Pelytės sielvarto upė. Ji tyliai verkė, spausdama prie veidelio rožes. Čia pat buvo maišelis su pilkaisiais Pelytės kailinėliais. Ji turėjo namuose juos truputį pavalyti. Ir sulopyti... Jis buvo toks minkštas ir šiltas, tas kailiukas.

– Princas! – staiga nusmelkė Pelytė mintis. – Ak, nejaugi ji daugiau niekada nebematys jo, šuoliuojančio per pievas ir miškus?

– Taip, taip, – kimiu balsu pasakė tėvas. – Tačiau tu gali pasilikti šiame mieste, kur yra teatras... Gyventum šokių mokyklos bendrabutyje, man rašytum laiškus... Aš lankyčiausi pas tave... Bet, atsimink, mes matytumėmės labai retai, ir greitai tu mane užmirštum...

Pelytė jau nebeverkė. Sėdėjo sustingusi, įsmeigusi akis į tolį. Žiburiai, žiburiai... Koks ilgas kelias namo!.. Koks šaltas ir tuščias miestas būtų be tėvo... Ten yra jūra... Pakilo didelė žalia žiburiuojanti banga ir perliejo Pelytę, bėgančią pakrante, nuo galvos iki kojų, – nuplovė, nunešė kortų stalelį iš užkulisių su visais gaisrininko išloštais pinigais, aptaškė Princesės peniuarą ir atvėsino nuvargusias Pelytės kojas. □

Jaunas tėvas, nukarusiais ūsais, anksčiau žinomas vaikų nekenčėjas, sėdėjo prie smėlio dėžės ir žiūrėjo, kaip ten kapstosi jo dukrelė. Vedė jis vėlai, pakankamai prisišaipęs iš savo draugų, kai jie blaškydavosi po vaistines, ieškodami garstyčių miltelių arba pataiso miltelių, stebuklingos priemonės nuo iššutimų.

Jo dukrelė tąsydavo jį už ūsų ir kimšdavo jam į burną plastiliną... Ji išmetė pro langą sidabrinį šaukštą, paėmusi plaktuką kalinėdavo į sekciją vinis... Ir vis tiek atrodė nuostabiau, mieliausia pasaulyje mažytė, nors buvo negraži, mažom agrastų akim, kreivoku kakleliu.

– Labas, – pasakė nepažįstama mergina, atsisėdama šalia ant suoliuko. – Gėritės savo kūrinium?

Jaunas tėvas žvilgtelėjo į merginą, paskui į dukrelę ir nusišypsojo nugalėtojo šypsena. Tačiau tuoj šypsena išblėso, vyras išsigando, išbal.

– Pažįsti, pažįsti... – tarė mergina dirbtinai linksmu balsu.

Vyras gerai išžiūrėjo: taip, tai ji, ta, kurią jis prieš keletą metų pametė. Apgavo. Ir išsižadėjo jos.

Mergina dabar buvo subrendusi, gražesnė nei anksčiau, rudom šiltom akim, šviesiais ilgais plaukais.

– Taip, tai aš, – nusijuokė ji ir švelniai, smalsiai pasižiūrėjo į akis. – Aš tavęs nepamiršau... Juk auginu tavo sūnų! – Ji tai pasakė pasididžiudama, o jam širdis ėmė baisiai daužytis.

Jis nejučia pasislinko toliau nuo merginos, tarsi padarydamas vietą atsisėti trečiam asmeniui. O tai buvo praeitis, vilkinti baisiais skudurais, bet su brangakmenių vėrinium ant kaklo...

Jiedu susitarė, kad dabar, kai mergina jį surado, jis turi ateiti pasižiūrėti sūnaus. Tai toks nuostabus mažiulis, labai gražus ir rimtas. Jis laukia tėvo, kuris šiuo metu plaukia laivu aplink pasaulį. Ir dabar yra

APIE VAIKUS

Romualdas Rakauskas. Iš ciklo „Švėkšnos vyrai“

visai arti prie šiltosios Golfo srovės...

Pribėgo mergytė, į kibirėlį susikrovusi visas formeles. Jis didžiudamasis paaiškino, kad ji niekada neišmėto savo daiktų.

– O manasis viską išdailija, – pasakė mergina apgailestaudama. Jie tvirtai sutarė dieną ir valandą, kada berniukas sulauks iš kelionės sugrįžusio tėvo. – Paskui tėvas ir vėl galės iškelti... Bet šita kelionė jau per ilgai užsitęsė.

Mergina nuėjo, palikusi tą vyrą sutrikusį, sujaukintą, neaiškiai trokštantį pamilti savo sūnų...

Atėjo diena ir valanda, kai berniukas, apvilktas aksomo kostiumėliu, stovėjo prie lango ir pro lietaus uždangą stengėsi išžiūrėti atplaukiantį laivą. Motina laiminga juokėsi ir sakė, kad taip nebūna – laivai neplaukia sausuma. Tėvas

atvažiuos žalia mašina... (Ji, vargšė, buvo susekusi net jo mašinos spalva.) Berniukas tikėjo ir netikėjo. O paskui, po penkių valandų laukimo, motina nurengė jo aksominį kostiumėlį, gražiai sulankstė ir pakabino į spintą. Ji neverkė, dar buvo nepraradusi vilties. Nepaisant nieko, jiedu turi susitikti...

Vieną rytą berniukas su motina stovėjo prie parduotuvės. Ir čia jie pamatė jauną laimingą tėvą, apsikrovusį pirkiniais, sodinantį į žalią mašiną savo susiraukusią pikta dukrelę. Jis jau buvo įjungęs motorą, mašina tuoj pajudės, ir tada moteris nesusivaldžiusi pripuolė ir pabeldė į stiklą.

Štai jis, štai berniukas! Kito tokio nėra pasaulyje! Ji verkė ir maldavo atidaryti.

Bet vyras neatidarė, net nepažvelgė į sūnų. Jis nenorėjo niekam dalyti savo meilės. Lėkė tolyn, nematydamas kelio pro ašaras. Ir ki-toje sankryžoje patrenkė senę, vilkinčią skarmalais, su brangakmenių vėrinium ant kaklo. □

PASIEKTI LYGIĄSIAS

Rimas Tuminas apie Adomą Jacovskį

Šiandienos lietuvių teatras kinta taip sparčiai, kad nebespėji įvardyti to kitimo taškų ir tempų. Itin ženklus kitimų laikas atėjo Lietuvai atgavus Nepriklausomybę. Kartais tie kitimai buvo panašūs į griūtį, nusinešančią su savimi tradicijas, pripažintus autoritetus, institucijas. Ateina naujos temos, pastovių teatrų sistema skaidosi, kuriasi nauji kolektyvai, iškyla naujos kuriančios asmenybės. Pirmąjį to kintančio dešimtmečio teatrą teatrologė Rasa Vasinauskaitė taikliai pavadina laikinumo teatru. Vyresniosios kartos teatralai (kritikai ir žiūrovai), matę ir patyrę lietuviškojo teatro klestėjimo dešimtmečius, kai teatras, apėjęs visas sovietmečio kliūtis, tapo žinomas ir gerbiamas Vakaruose, ilgisi ano teatro ir svarsto nuopuolio priežastis. Pakanka paminėti keletą pavardžių – Povilas Gaidys, Jonas Jurašas, Jonas Vaitkus, Eimuntas Nekrošius, Rimas Tuminas – ir prieš akis stojasi spektakliai, ilgus metus maitinę mūsų dvasią. Prie jų dera paminėti ir du Jono Vaitkaus mokinius, kurie, kiekvienas savaip, tęsia darbus. Visi režisieriai turėjo savo bendradarbių ratą – dailininkus, kompozitorius, su kuriais sėkmingai dirbo. Sklaidant savo archyvą, aptikau pokalbį su režisierium Rimu Tuminu apie jo bendražygį dailininką (šiuo metu jie kuria Maskvos J. Vachtangovo teatre) Adomą Jacovskį. Pateikiu mieliems skaitytojams šį įdomų pokalbį, įvedantį žiūrovus į teatrinį paslaptį ratą.

Audronė Girdzijauskaitė. Man atrodo, Rimai, kad Jūs nemėgstat blaškytis į šalis ir paprastai renkatės bendradarbius gerai pažįstamus, esančius arti Jūsų. Kompozitorius Faustas Latėnas, dailininkas Adomas Jacovskis – Jūsų ištikimieji partneriai. O kaip reiškiasi ta partnerystė?

Rimas Tuminas. Gal visada dailininką laikiau svarbiausiu (nekalbant apie aktorius) ir reikalingiausiu režisieriui žmogumi; bet tuo pat metu visuomet turiu norą jį, tą antrąjį žmogų, paneigti. Noriu įveikt jį paneigiant. Ne pažemint žmogiškąją prasmę, bet *paneigti*. Visuomet įsivaizdavau, kad

Sofoklio „Edipas“. Rež. – Rimas Tuminas

jie – režisierius ir scenografas – yra bendraminčiai, bet kaip apibūdinti tos kūrybinės grupės vidinį gyvenimą teatre. Tai paradoksas, bet bendradarbiavimas dažniausiai pasireiškėdavo konfliktais. Nesutarimais. Dėl kokios nors konkrečios scenos, dėl detalės. Bet įdomus yra tas faktas, kad paneigti dailininką yra lyg užprogramuotas noras. Jacovskis yra man tas dailininkas, kurio aš niekaip neišgaliu paneigti. Jis man visuomet atrodė daug vyresnis už mane. Sutikęs jį, visuomet jausdavaus kažkokiu neišmanančiu, nežinančiu, nors teatre ir būnančiu, bet...

A. G. Taip, Adomą gaubia įgimta žydiška išmintis, kokios mes neturime. Aš irgi prie jo panašiai jaučiuos. Atrodo, jis viską žino, išmano ir tai, ko tu nežinai.

R. T. Ir neatvirauja.

A. G. Iš to, kas Jūsų pasakota, daryčiau tokią išvadą: kuo nuožmesnė Jūsų kova su dailininku, kuo didesnis noras vienas kitą paneigti, tuo geresnis bendro darbo rezultatas?

R. T. Bet tas procesas yra nesąmoningas, visa tai vyksta ne sportinėje plotmėje....

A. G. Suprantama!

R. T. Man patinka lygiosios. Nors ne kartą yra buvę, ir jam apie tai esu sakęs ir juokais, ir rimtai priekaištaudamas, kad jis mane nugalėjo. Ypač viename mano spektaklyje...

A. G. Sofoklio „Edipe“?

R. T. Sakiau jam: „Tu mane nugalėjai, sutraiškei, numetei man vamzdį ir aš visaip bandžiau kažką su juo daryti, netgi pastatyti jį stacią, o tu man neleidai, nes įsivaizdavai jį tik gulintį. Ir aš ignoravau tą vamzdį kiek buvo įmanoma, bet kartą pajudinęs supratau, kad ta jo didybė, tas luitas toks galingas... kad ir aš pats pakliuvau po dailininko scenografinio įvaizdžio galia ir svoriu. Šiame spektaklyje akivaizdi scenografijos dominantė, ir aš džiaugiausi, kad galiu prisidėti... Ne kartą iš jo, dar prieš pradėdant spektaklį, esu girdėjęs tokį „Reikia kažką sugalvot“. Ir

Scena iš spektaklio „Edipas“

tas vamzdis yra vienas iš tų Jacovskio „sugalvojimų“. Gal kartais ir dera statyti spektaklį išreikšiant dailininko sumanymą... (*Abu juokiamės.*) Tai vienintelis mano kelyje dailininkas, su kuriuo galėčiau taip žaisti: „Padaryk man scenovaizdį, o aš tau padarysiu spektaklį.“

Gal gyvenime kitaip laikas matuojamas nei teatre. Laikas teatre neturi pradžios, pabaigos, tu ten patenki į amžiną judėjimą, pajunti *amžinybės tėkmę*, todėl gali planuoti tame laiko matavime, nors ir to matavimo nėra. Gali ir dailininką „apžaišt“. Čia jau neskaiciuojai teatro laiko, repertuaro, planų. Įsivaizduoju, kaip būtų gražu padaryti didelę pauzę, be aktorių, kurioje visi kiti komponentai vaidintų. Netransformuojant dekoracijos, bet kad veiktų, pasakotų pati...

M. Lermontovo „Maskaradas“. Nina – aktorė Adrija Čepaitė

Valdas Papievis: „Kai nerašau, man atrodo, negyvenu“

ALGIS VAŠKEVIČIUS

Valdas Papievis – rašytojas, žurnalistas, jau du dešimtmečius gyvenantis Paryžiuje. Rašantis nedaug, bet kiekviena nauja jo knyga – įvykis, reiškinys. Naujausias romanas „Eiti“ – ne išimtis. Neseniai Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto mokslininkai šį V. Papievio romaną išrinko kūrybiškiausia 2010 metų knyga. Pretendavo ji ir į geriausios praėjusių metų skaitytojų išrinktos knygos vardą, bet nusileido Marcelijaus Martinaičio kūriniiui – biografiniams užrašams „Mes gyvenome“, už kurią balsavo beveik 18 tūkstančių skaitytojų.

M. Martinaitis vadovavo Vilniaus universiteto literatų būreliui, kurio nariais buvo nemažas būrys to meto lituanistų. Lietuvių kalbą ir literatūrą šiame universitete iš Anykščių kilęs V. Papievis studijavo 1980–1985 metais, kartu su dabar žinomais kūrėjais Vytautu V. Landsbergiu, Liudviku Jakimavičiumi, taip pat literatūrologu Dariumi Kuoliu ir kitais. Jau tada jis rašė, kurso draugai galėdavo paskaityti jo apsakymų ir apsakų rankraščius. Kai kuriuos jo posakius iki šiol ne vienas prisimena ir kartoja. Ir nors jau daugiau kaip dvidešimt metų V. Papievis gyvena Prancūzijoje, jis nelaiko savęs emigrantu.

„Visa juk be galo trapu. Apgaulė, kad gali įsikurti. Visur tavo namai ir niekur tu jų neturi. Tik tokia bendriausia prasme šią mano knygą galima sieti su emigranto dalia. Visų mūsų šiam pasauliui dalia. Iš tikrųjų aš nesijaučiu joks emigrantas. Paryžius – mano miestas. Aš jį atradau, o gal jis mane susirado ir kol kas niekur nepaleidžia.

Jeigu šioje mano knygoje yra liūdesio, skausmo, vienatvės – tai tikrai ne iš Lietuvos išvažiavusio ir svečioje šalyje neišsakinijusio žmogaus liūdesys, skausmas, vienatvė. Žinočiau, kad viso šito patirsiu mažiau Lietuvoje, seniai pėsčiomis būčiau parėjęs. Ir Paryžių gyvendamas aš nesijaučiu ne Lietuvoje. Ji visada su manim, manyje. Kaip gali išeiti iš savęs, iš savo prigimties, iš savo kalbos? Tokį išėjimą gali tik suvaidinti. Ir apskritai kiek šiuolaikiniam pasaulyi prasminga kalbėti apie emigraciją, migraciją?“ – klausia rašytojas.

Išties, šiemet jis jau tris kartus spėjo pabuvoti Lietuvoje. Apsilankė ir knygų mugėje Vilniuje, kur nuolat buvo apspistas savo kūrybos gerbėjų ir dalijo autografus, po to kovo pradžioje grįžo atsiimti tegul ir kuklios 5 tūkstančių litų premijos už romaną „Eiti“, kurią jam įteikė Seimo pirmininkė Irena Degutienė. Ši premija labai nudžiugino autorių.

Rašytojas Valdas Papievis

„Man tai didelis netikėtumas ir didelis džiaugsmas. Dėkoju visiems, išgirdusiems mano tylų kalbėjimą. Ir dar iš taip toli – toliau nei iš Paryžiaus, iš akvarelinių Provanso kaimelių. Šiam pasauliui, kuriam vis daugiau triukšmo, tai – mažas stebuklas. Aš rašau sau. Man tai – išgyvento išgyvenimas. Kalba, per kalbą. Ji man daug daugiau negu įrankis, daug daugiau nei mūrininkui – skiedinys ir mentelė. Tai savęs paties ir to, kas aplink tave, atvertis. Kai nerašau, man atrodo, negyvenu“, – prisipažįsta V. Papievis.

Literatūros kritikai pažymi, kad naujasis jo romanas – labai tapybiškas, o kartu ir tarsi punktyrinis, jame daug išminties, gera pasakojimo kokybė. Jis priskirtinas psichologinio realizmo (neorealizmo) literatūros srovei. D. Kuolio nuomone, V. Papievis grąžina skaitytojus į tūkstantmetę Europą, sieja skirtingus laikus ir kalba apie gražiosios epochos saulėlydį, kaip kalbėjo XIX amžiaus pabaigos – XX amžiaus pradžios žmonės.

V. Papievis Paryžiuje nemažai bendravo su šviesios atminties Ugne Karvelis – literatūros kritike, vertėja, Lietuvos valstybės visuomenės veikėja. Jo vienas mėgstamiausių rašytojų – U. Karvelis vyras, argentinietis Julio Cortazaras, kurio romano „Žaidžiamieji klases“ ištisus skyrius V. Papievis gali cituoti vos ne atmintinai. Paryžiuje V. Papievi dvasiškai praturtina bendravimas su įvairiais kūrėjais ir menininkais. Jis džiaugiasi galėdamas

bendrauti su dailininku Pranu Gailiumi, kurį vadina savo bičiuliu. P. Gailius iliustravo ir romaną „Eiti“, nors perskaitęs knygą sakė, kad labiausiai pavykęs dalykas joje – pavadinimas.

V. Papievis bendrauja ir su lenkų kilmės rašytojo Witoldo Gombrowicziaus našle Rita Gombrowicz. Ji neseniai padovanojo V. Papieviui vieno garsiausių pokario rašytojų austro Thomas Bernhardo kalbų, sakytų premijų įteikimo proga, rinkinį. Šį faktą premijos įteikimo metu prisiminęs V. Papievis sakė, kad T. Bernhardas buvo tikras provokatorius, o mūsų laikais didžiausia provokacija – nuoširdumas.

„Anksčiau bauginausi nuoširdumo, aplink jį brėžiau ironijos ratą, dabar tą kreidos ratą noriu sutrupinti. Mano maža provokacija tebus pasakymas, kad premiją priimu kaip išipareigojimą, kad mūsų valstybės kultūra bus šiek tiek daugiau pasirūpinta. Nes kuo gi daugiau pasauliui mes galim būti įdomūs?“ – sakė jis.

Lietuvių kalbos institute (jo direktorė docentė daktarė Jolanta Zabarskaitė – taip pat

Prano Gailiaus iliustracijos

V. Papievio kurso draugė) premijos įteikimo proga surengtame V. Papievio kūrybos vakare būta daug prisiminimų, pats autorius skaitė ištraukas iš romano „Eiti“, o literatė Nijolė Daujotytė-Kuolienė sakė, kad savo romanu V. Papievis įteisino ėjimą, vaikštinėtojų sambūrį, kuris niekur nėra registruotas.

„Norėtusi paklausti Valdo Papievio, kad atsakytų į savo paties iškeltą klausimą: *tik ar tu tiki pažanga?* Ir kad išplėtotų tokį pasakymą: *daryk taip, kad prie šio krašto derėtų*. Jau žinau, kad provan siečiui svarbu, kad mūrijama tvora prie jo namo atkartotų kalnų liniją tolyje. O kas derėtų prie mūsų krašto?“ – klausė ji.

O į „Draugo“ klausimą, ko palinkėtų Amerikoje gyvenantiems mūsų tautiečiams, V. Papievis atsakė trumpai ir paprastai: „Linkiu, kad toli nueję, iš Lietuvos neišeitų“. Ir ką čia daugiau bepridursi... □

Valdas Papievis. *Eiti*. Romanas. Vilnius, Lietuvos Rašytojų sąjungos leidykla, 2010.

Atkelta iš 4 psl.

A. G. Turbūt Jūsų „Maskarade“ buvo nemažai tokių įvykių. Man atrodo, tai ir buvo vienas iš tų spektaklių, kur pasiekėte „lygiąsias“.

R. T. Taip. Tai, ką jis siūlė, aš greitai išsprėdavau ir kaip koks gobšuo- lis dar vis laukdavau. Arba pastatydavau jį į tokį kampą, kai reikėjo staiga mažinti arba plėsti erdvę. Tai buvo žaidimas, kur kartais net užsimiršdavom, ką matom. Jautėm malonumą nuo to scenovaizdžio valdymo. Gali palikti sceną, bet ji vis viena bylos.

A. G. Nes ji jau pakrauta. Balta skulptūra lyg iš Vasaros sodo ant nedidelio postamento, kiti postamentai apsnigti ir dar tušti, o po Ninos mirties skulptūrą pakeičia aktorė, atsiranda kapinių tvorelė... o sniego „vaidmenys“! O šokanti lėlė su gyvu partneriu! Neišvardinsi visko...

R. T. Kaip prie instrumento, kai palieti – garsai dar ilgai turi atmintį, skamba. Tos lygiosios būna, bet retai. „Nusišypsok mums, Viešpatie“, „Maskaradas“, du „Revizoriai“, „Karalius Edipas“, „Marija Stiuart“, „Žuvėdra“ Škotijoje... Vaidintas daugiau nei 30 kartų (tai pas juos nėra mažai), norima jį atnaujinti, nes jie žada vykti į festivalius Kanadoje ir, rodos, Amerikoje.

A. G. Visi Adomo Jums padaryti spektakliai buvo labai skirtingi. Ką būtų galima išskirti kaip savitą *jo braižą*? Ar yra toks dalykas scenografijoje? Ar

Aktorius Andrius Žebrauskas spektaklyje „Maskaradas“

na, jis taip keistai sujuda, lyg atmesdamas švarką, lyg norėdamas pasitaisyti jį ant kūno, patogiai įsivilk į pečius... Tai toks savotiškas judesys, išreiškiantis ir profesinį nerimą, ir pasiryžimą nugalėti tą sceną. Įdomu, kad niekuomet, kokia ji bebūtų, Adomas jos nekoneveikė, neplūdo, o tik rengėsi prisitaikyti, įveikt. □

turi būti? Tapyboje – tai aišku. Žymus scenografas Corrado Cagli sako, kad kaskart keičia stilių ir ieško įkvėpimo vaizduojamos epochos stiliaus bruožuose ir subtilybėse. O judu ką darote?

R. T. Čia ir yra tas klausimas, kuris iškyla su kiekvienu pakvietimu – kas jį skiria nuo kitų, kas sieja? Aš pabandysiu įvardinti...

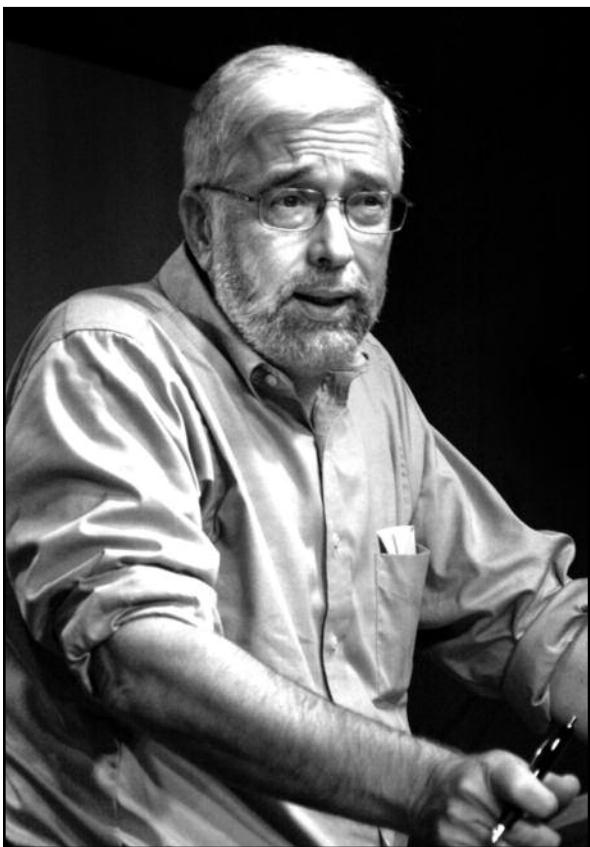
Aš ne kartą bandžiau jį stebėti įvairiose situacijose – čia ir svetur. Ypač įdomus momentas, kai svečioje šalyje, ten kur nieko dar nežinai, įžengi į teatrą, kuriame reikės vaidinti... Taip atsitikdavo, kad dažnai, vos įsikūrę viešbutyje, verždavomės pasižiūrėti Olandijoje, Anglijoje ar tolimoje Amerikoje tos aikštelės... Aktoriai dar kokią dieną bus laisvi, o mes jau lekiame. Adomas negalėdavo susikoncentruoti prie kitų klausimų – jis nekantraudavo. Nors yra ramus žmogus, įžengęs į teatrą, pamatęs sce-

Rimą Tuminą kalbino Audronė Girdzijauskaitė

Apie istorijos sudėtingumą: naują Antano Šileikos romaną „Underground“ pasitinkant

DAIVA LITVINSKAITĖ

„Praeitis yra sudėtinga. Praeitis yra slidi. Dabar apie ją mes mąstome vienaip. Rytoj apie ją mąstysime kitaip. Tai ar dėl to, kad mes pasikeitėm, ar kad istorija pakito?“ – klausia skaitytojų rašytojas Antanas Šileika Toronto dienraštyje „National Post“, kurio kultūriniame priede „The Afterward“ jis neseniai visą savaitę darbavosi svečio redaktoriaus teisėmis. Vietoj atsakymo į iškeltą klausimą rašytojas išsisuka įspūdžiu iš kelionės į Lietuvą, kuris be išvedžiojimų liudija, kokia sudėtinga ir paini gali būti istorija: „Paskutinį sykį, kai buvau Merkinėje, mažame pietryčių Lietuvos miestelyje, aš mačiau paminklus vokiečių kareiviams, kritusiems Pirmojo pasaulinio karo metu, Raudonosios armijos kareiviams, kurie kovėsi su vokiečiais 1944 metais, raudoniesiems partizanams, kurie žuvo miškuose, ir lietuviams partizanams, kurie kovojo prieš raudonuosius, kol buvo nugalėti penktajame dešimtmetyje. Kiekvienas šis momentas pasakoja savo pasakojimą, istorijos versiją.“

Antanas Šileika

Dalios Cidzikaitės nuotr.

Istorijos drama, sudėtingi žmonių gyvenimai istorijos iššūkių akivaizdoje yra naujo A. Šileikos romano „Underground“ (2011) tema. Romane vaizduojamas vienas skaudžiausių ir dramatiškiausių Lietuvos istorijos tarpinių – pokario partizaninis pasipriešinimas. Knygoje, pasak autoriaus, lietuvis skaitytojas atpažins ne vieną žinomą Lietuvos partizano istoriją. Joje susipynusios Juozo Lukšos-Daumanto, Adolfo Ramanausko-Vanago, Liongino Baliukevičiaus-Dzūkio likimo gijos. Tačiau į jų gyvenimus autorius žvelgia ne kaip istorikas, bet kaip rašytojas, siekiantis užčiuopti individualią žmogaus dramą. „Man knietėjo prieiti prie šitos medžiagos truputį kitaip. Kalbant apie partizaninį karą, aš negalėjau tiesiog pristatyti istorijos. Man rūpėjo žmonės ir jų gyvenimai“, – sako romano autorius.

Daug metų tyrinėjęs šį istorijos laikotarpį, partizanų kovas A. Šileika prilygina graikiškai Trojos karo tragedijai. Hektoriška savigarba kovoti ir mirti, baisūs, neišvengiami įvykiai ir dramatiški žmonių pasirinkimai – tai partizaninio karo bruožai. Tačiau ši istorijos dalis, plačiai žinoma Lietuvoje, pasak rašytojo, yra nematoma Vakarų pasaulyje. Apie ją mažai kas žino, o jeigu žino, tai sunkiai supranta. Kita vertus, sako jis, Vakarų

publika nebūtinai norėjo žinoti Rytų Europos istorijos peripetijas, nes žiūrėti į karą iš Vakarų pusės gana patogiu.

Romano priešistorė

Mintis parašyti istorinį romaną Lietuvos partizanų kovų tema nebuvo staigus sumanymas, bet keturiolikos metų kūrybinio darbo produktas, prasidėjęs novelių rinkiniu „Buying on Time“ (1997 m.). Šioje knygoje aprašytas pokario lietuvių emigrantų gyvenimas Kanados priemiesčiuose. Po septynerių metų išleistame romane „Woman in Bronze“ (2004 m.), sako autorius, jis norėjęs pavaizduoti kitą svarbų XX amžiaus lūžį – virsmą iš seno pasaulio į naują, modernų. Kaip ir novelių rinkinyje, šiame romane A. Šileika herojais renkasi lietuvius ir remiasi tikrais istoriniais faktais.

Dar vienu – svarbiausiu įvykiu Europos gyvenime – rašytojas laiko karą, tačiau apie jį rašyti ilgai nesiryžo, nes medžiaga rašytojui ilgą laiką buvo neprieinama. „Lukšos knygą aš skaičiau, kai buvau studentas, jau seniai seniai, prieš kokius 30 metų. Bet tuo metu prieiti prie platesnės istorinės medžiagos ir archyvų buvo neįmanoma. Daug archyvų Lietuvoje, Rusijoje, Lenkijoje uždaryti. Kai pagaliau viskas keitėsi 1989–1991 metais, staiga atsiradę archyvai, istorikai ir memuaristai pradėjo rašyti. Atsirado daug medžiagos ir aš nutariau, kad galiau rašyti apie XX šimtmetį ir kalbėti apie partizaninį karą, apie kurį niekas Vakaruose nežino.“

Rašymas – būdas pažinti save

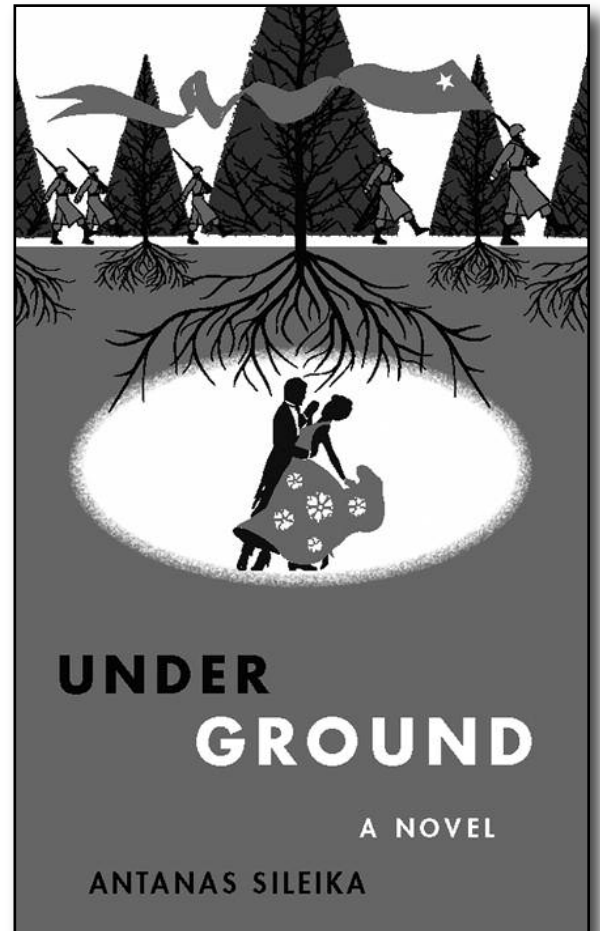
Šios trys paskutinės knygos, pasak rašytojo, yra asmeniškai literatūrinis bandymas suprasti ir paaiškinti savo gyvenimą. Gimęs Kanadoje ir užaugęs lietuviškoje šeimoje, A. Šileika sako nuolat jautęs keistą dviejų kultūrų sandūrą ir gyvenimas tarp dviejų kultūrų niekada nedavęs ramybės: „Turėjau tokį literatūrinį jausmą, kad man reikia parašyti šią nežinomą istoriją. Aš čia esu ne kartą sakęs, kad paskendo tas laivas Lietuva ir mano tėvai išsigelbėjo. Mes gyvenam puikioje saloje, puikus gyvenimas, puiki vieta. Bet vis dėlto kažkas ne taip, vis tiek kažkas graužia. Lietuvis, bet ne tas. Man rašymas buvo kažkoks bandymas asmeniškai suprasti savo padėtį, o taip pat ir užduotis atnešti šią Lietuvos istoriją į Vakarų pasaulį.“

Paklaustas, ar romano rašymas padėjo suprasti istoriją, o per ją pažinti save ir žmones, rašytojas papasakojo keletą epizodų: „Yra įdomių atsitiktinumų. Kai aš ieškojau medžiagos apie Ramanauską-Vanagą, nuvažiavau į Alytų. Taip atsitiktinai užsukau į vidurinę mokyklą, kur yra jo muziejus. Žiūriu nuotraukas – taigi Ramanauskas vokiečių okupacijos metais čia dirbo mokytoju, o mano mama buvo mokyklos direktorė! Pasimaišo jau nebe istorija, bet asmeniškai istorija. Dar vienas dalykas. Aš turėjau dėdę Šiauliuose, kuris buvo ištremtas į Sibirą, nes palaikė partizanus.“

Kaip rašymas gali paveikti paties autoriaus asmeninį gyvenimą, A. Šileika prisiminė vieną įvykį: „Tuo metu, kai ruošiausi rašyti šią romaną, mano sūnus susidomėjo partizanais. Jis prisirašė prie Kanados kariuomenės ir iškeliavo kariauti į Afganistaną. Tad kol aš šią romaną apie partizaninį karą rašiau, buvo didžiulė įtampa. Eidamas pasiimti laikraštį nuo durų aš kas rytą vis dairiausi po kaire ir po dešine, ar neateina kas nors iš kariuomenės pranešti, kad jau žuvęs sūnus. Taip septynis mėnesius. Tai man rašymas šią dalyką padarė labai tikrą, buvo sunku šią dalyką pergyventi.“

Numanomas „Underground“ skaitytojas

„Aš rašau anglosaksų pasauliui, kurį dažnai pavadinu *Disney* pasauliu, kur žmogus bando ir galų gale per tragedijas, per darbą kažką pasiekia. Lietuviška to versija, tikriausiai versta iš rusų, būtų: bandėm bandėm, o išėjo kaip visados. Čia yra tragedija, istorija juokiasi iš žmonių. Sa-

Knygos viršelis

kykim, partizanas Adolfas Ramanauskas norėjo būti mokytoju, bet istorijai nesvarbu, ko jis nori. Kai ateina karas, yra tokie aštrūs pasirinkimai – likt gyvu ar kariauti, o tapti mokytoju... Tai šitas istorijos tragedijos supratimas nėra dažnas anglosaksų pasaulyje, nors, žinoma, pasitaiko visko. Aš bandau pristatyti savo būsimam skaitytojui, kuris neįpratęs skaityti tragedijos ir nieko nežino apie Lietuvą, dramatišką, dviprasmišką istoriją.“

Istorinio romano žanras reikalauja iš rašytojo atidžios epochos analizės, tuometinės kultūros, socialinio gyvenimo ir net kalbos vartojimo išmanymo. Informacija, kurią išmano gyvenantys Lietuvoje, anglosaksų pasaulyje mažai kam žinoma. Sunkių akimirų, sprendžiant informacijos perteklių anglakalbiui skaitytojui, bet nenusižengiant istorijai ir sau, rašytojas prisipažino, būta. „Čia yra ta pati amžina problema, jeigu rašai apie Lietuvą ne lietuviams. Vadinas, veiksmas turi vykti kuo greičiau. Tuo pačiu reikia perduoti skaitytojams pagrindinę informaciją. Tą istoriją reikia suspausti, greitai perduoti ir keliauti toliau. Kitaip sakant, važiuoti dviračiu ir skinti gėles tuo pačiu metu. Beveik neįmanoma tų dviejų dalykų sujungti.“

Knyga kaip atviras dialogas

Lietuvos visuomenė, rašytojo nuomone, nėra vienalytė partizanų veiklos klausimu. Vieni juos laiko herojais, kiti juos vadina žudikais. Kaip vieną tokių istorinių dviprasmybių rašytojas nurodė tą patį Merkinės miestelį, kuriame šiandien gyvena nuo sribų nukentėję tėvai ir sribų vaikai. Nusverti istorijos lėkštelę į vieną ar į kitą pusę rašytojui nėra taip svarbu. „Man svarbiausia yra žmonės – sako Šileika. – Jie komplikuoti, jų motyvacijos yra komplikotos. Galima paimti net patį Joną Deksnį, Liūto Mockūno pavargusį herojų. Jis išsi-veržė į Lenkiją, į Vakarus, paskui grįžo trečią sykį ir buvo pagautas, užverbuotas dirbo NKVD. Tai čia yra žmogaus tragedija, čia yra įdomu, čia yra komplikota. Tiems, kuriems partizanų tema yra šventa, ši knyga bus neįdomi. Taip pat tiems, kuriems partizanai yra banditai. Suprantu, kad gyvenimas yra komplikotas, žmogiškas ir skaudus. Tęsti tą partizanų supratimo dialogą yra sunku, bet būtina.“ □

Antanas Šileika, *Underground*, Toronto: Thomas Allen and Son, 2011.

Paskutinioji aušrininkė

ANELĖ BUTKUVIENĖ

Žemaitija yra išauginusi ne vieną garsų Lietuvos kultūros veikėją. Tarp jų ir būrys XIX a. pab. – XX a. pr. kūrusių moterų rašytojų. Tai – Karolina Praniauskaitė, Žemaitė, Lazdynų Pelėda, Šatrijos Ragana. Kiekvienam, besidominčiam gimtąja literatūra, tie vardai žinomi. Deja, laikui bėgant, nemažai mūsų kultūrai nusipelnusių žmonių buvo užmiršti. Tarp jų ir rašytoja, publicistė, aušrininkė, tautinio atgimimo veikėja, lietuvių tautosakos rinkėja Stanislava Paškevičienė. Ji buvo paskutinė bajoriškosios generacijos, Lietuvą laikiusios savo Tėvyne, atstovė. Tai viena iš nedaugelio savo luomo brolių ir sesių, pasirinkusių lietuvių bei ir visą gyvenimą likusi ištikima savo pasirinkimui.

Stanislava buvo dviejų garsių ir įtakingų Žemaitijos bajorų giminių palikuonė, JAV išleistoje „Lietuvių enciklopedijoje“ ji pristatoma kaip Stanislava Medekšaitė-Stankevičiūtė – Bilevičiūtė-Paškevičienė (t. 2, p. 133). Jos motina kilusi iš Bilevičių giminės, kuri jau XVI a. valdė Raseinius, Viduklę, Rietavą. Bilevičių-Stankevičių atšaka atsiskyrė XVII a. Tėvas – iš Medekšų giminės, kurios šaknys siekia Algirdo laikus. Medekšos ypatingai pasižymėjo XVII–XVIII a. Steponas Pranciškus Medekša buvo Abiejų Tautų Respublikos (ATR) valdovo Jono Kazimiero Vazos (1609–1672) sekretorius, dalyvavo XVII a. vidurio karuose su Maskva, kaip pasiuntinys vedė su ja diplomatinės derybas. (Karų metu rašytas kelionių po Lietuvą dienoraštis buvo išleistas Krokuvoje 1875 m.) Medekšų giminės vyrai dalyvavo Baro konfederacijoje (1768–1772 m.), kovojusioje su Rusijos įtaka ATR.

Stanislava Paškevičienė gimė 1846 m. gegužės 8 d. Raseinių apskrityje, Paliesyje, tėvoniniame Medekšų dvare. Šeimoje buvo kalbama lenkiškai, bet tėvai gerai mokėjo lietuviškai. Tai liudija pati dukra, rašiusi, kad „mano tėvas mėgdavo kalbėti su kaimynais žemaitiškai arba lietuviškai. [...] klestėjo mūsų dvare lietuvių kalba, niekieno neniekinama. Mano motina puikiai lietuviškai kalbėjo, keldama kaimiečių susižavėjimą: – Ponia taip dailiai kalba!“

Mergaitė iš mažens mokėjo lietuviškai. Ji augo veikiamą lenkų kultūros, bet žinojo esant skirtumą tarp Lietuvos bajorų ir Karūnos (taip nuo ATR laikų buvo vadinama Lenkija – A. B.) lenkų. Tokia buvo visos Medekšų giminės nuostata. Kai Stanislava važiavo į Vilniaus pensoną mokytis ir prieš kelionę nuėjo pas močiutę palaiminimo, toji patarė, kad jei kas paklaustų, kas ji esanti, „pasa-kyk, kad esi žemaitė“. Dar sąmoningai nesuvoktos ir neįprasmtos lietuvių sėkla, vėliau davusi tokį puikų derlių, buvo pasėta šeimoje. Joje mergaitė gavo ir žmogiškosios atjautos pamokas. Tėvą kaimynai dvarininkai vadindavo „chlopų patronu“, nes jis su savo baudžiauninkais žmoniškai elgdavosi. Jie piktindavosi, kad taip Medekša „gadina chlopus“. Apie panelės Stanislavos jaunystę, mokymosi metus biografinių žinių nėra išlikę. Ji pati yra epizodiškai paminėjusi, kad mokėsi Vilniaus pensione, kuriame visi dalykai buvo dėstomi prancūzų kalba, o už kalbėjimą lenkiškai moksleives bausdavo.

Stanislava ištėkėjo už Konstantino Paškevičiaus, senos žemaičių bajorų giminės, bajorystę gavusios dar Vytauto laikais, atstovo. Jaunavedžiai išikūrė Paliesio dvare, susilaukė trijų vaikų – sūnų Stanislovo ir Marijono bei dukters Juzefos. Šiuos duomenis apie Paškevičių šeimą pateikė Juozas Tumas-Vaižgantas (1869–1933), surinkęs medžiagą apie „Aušros“ laikotarpio veikėjus (ji buvo paskelbta Vaižganto „Raštuose“ t. 12, Kaunas, 1929).

Kūrybai ir lietuviškai veiklai ponią Stanislavą paskatino aušrininkai, kaimynystėje gyvenęs tautosakos rinkėjas, poetas Mykolas Davainis-Silvestraitis (1849–1919) ir rašytojas Aleksandras Fromas-Gužutis (1822–1900). Pati Paškevičienė yra rašiu-

si, kad kai „p. Fromas atvežė iš pono Davainos Kraševskio „Lietuvą“ tikra lietuviška širdim parašytą, skaičiau su užsidegimu ir atsivėrė man akys ir supratau, kas esanti. Su dėkingumu pakėliau galvą dėkodama, kad esu lietuvė iš Gedimino giminės.“

Paliesio dvaras spaudos draudimo metais buvo tapęs lietuviybės židiniu. Paškevičienė rėmė „Aušros“ leidimą, pati joje bendradarbiavo, pas ją atvykdavo bičiuliai aušrininkai. Rūpinosi ji ir savo bičiulio Fromo-Gužučio raštų išleidimu. Tikėtina, kad Paškevičienė turėjo lietuviškų knygų bibliotekėlę, nes brolio ne kartą buvo prašiusi jų atsiųsti. Susirašinėjo su istorike Konstancija Skirmuntaite (1851–1934), jas siejo apsisprendimas lietuvių. Nors abi buvo bajoriškos kilmės, abiejų šeimose buvo kalbama lenkiškai, bet ponია Stanislava galėjo savo bičiulės Skirmuntaitės žodžiais patvirtinti: „Lietuvė ir tik Lietuvė buvau, esu ir būsiu iki paskutinio atodūso“. Paškevičienė bi-

Stanislava Medekšaitė-Paškevičienė

čiuliavosi ir susirašinėjo su Jonu Mačiuliu-Maironiu (1862–1932), iš jo gaudavo informaciją apie spaudos atgavimo reikalus, sužinojo džiugią žinią, kad Vilniuje jau laikomos lietuviškos pamaldos. Birutės slapyvardžiu rašė į lietuvišką spaudą, leidžiamą JAV.

Po spaudos draudimo panaikinimo buvo aktyvi Antano Smetonos (1874–1944) redaguojamo laikraščio „Viltis“ (ėjo 1907–1914) autorė, rašė į žurnalą „Litwa“, kurį 1908–1914 m. leido S. Davainis-Silvestraitis. Be publicistinių rašinių jame paskelbė ir kelis straipsnius apie A. Fromą-Gužutį. Viename iš 1912 m. išspausdintų publicistinių straipsnių Paškevičienė peikė sulenkėjusius bajorus, kurie kartu su lenkų kunigais Vilniaus vyskupijoje polonizuoja lietuvių, tuo tarpu Žemaitijoje nemažai bajorų remia lietuvių tautinį judėjimą.

Stanislava buvo Lietuvių moterų katalikių draugijos, įkurtos 1905 m., narė. Prelato Konstantino Olšausko (1867–1933) paprašyta, rinko lėšas „Saulės“ draugijai paremti. Ji labai domėjosi lietuvių tautosaka, ją rinko ir siuntė Jonui Basanavičiui (1851–1927). Laiške Basanavičius siuntėjai rašė: „Tamstai tariau nuoširdų ačiū. Pasakų rinkimas [...] labai reikalingas.“ [Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – VUB RS), f.1, d.1200].

Paškevičienė labai domėjosi Lietuvos istorija, idealizavo lietuvių tautos praeitį, senąją pagoniškąją Lietuvą. Ji buvo tipiška aušrininkų romantiškų kartos atstovė. Tikėtina, kad ponია Stanislava, kaip ir dauguma aušrininkų, iš praeities idealizacijos paskatų būtų pritarusi Viliui Bruožui (1843–

1928), pirmajame „Aušros“ numeryje rašiusiam, kad Nemunas yra svarbiausia rojaus upė, o Adomas ir Ieva rojuje kalbėję lietuviškai. Ji visur ieškojo lietuviybės apraiškų, o tarp pasaulio didžiųjų – lietuvių. Paškevičienė buvo šventai įsitikinusi, kad Kopernikas (sulietuvinusi vadino jį Kupriumi), ir Kantas yra tikri lietuviai. Ji pasistengė, kad Totorių gatvė Kaune būtų pervadinta Kanto var-du.

Tai, kad dvaro ponia (o socialinė distancija tarp dvaro ir kaimo visada būdavo didelė) ne tik mokėjo lietuviškai, bet ir rašė į lietuviškus laikraščius, rinko tautosaką, aplinkinių kaimų ūkininkams darė didelį išpūdį. Ilgus amžius ponai lietuvi vadino „chlopu“, o prigimtine jo kalbą „chlopų“ kalba. Paliesio dvaro ponia visai nesigėdijo žemintos ir niekintos lietuvių kalbos, pati laikė save lietuve. Tai kėlė kaimo žmonių tautinę savigarbą ir jausmą, kad lietuvis nėra prastesnis už lenką ar kitos tautybės žmogų.

Pagoniškosios Lietuvos istorijos įvykius Stanislava Paškevičienė įamžino savo literatūrinėje kūryboje. 1908 m. lietuvių kalba buvo išleistas jos kūrinys „Gintautas, paskutinis krivė. 1413–1414 m. istorijos apysaka“. Lenkų kalba ši apysaka, pavadinta „Lietuvos krikštas“ buvo išspausdinta žurnale „Litwa“ 1913–1914 m. Apysakos veikėjai – Jogaila, Vytautas, vyskupas Motiejus, senasis krivis Gintautas, jį turįs pakeisti jaunas krivis Mačiulis. Apysaka nedidelės apimties, jos siužetas nesudėtingas: Jogaila ir Vytautas vyksta į Žemaičių žemę apkrikštyti jos gyventojų ir užgesinti šventosios ugnies. Svarbiausi įvykiai vyksta Betygaloje, Ugionyse. Apysakos pabaigoje krivis Gintautas susidegina.

Lenkiškame apysakos tekste yra įdėtas Maironio eilėraštis „Eina garsas Prūsų žemės“, kurį į lenkų kalbą išvertė pati autorė. Vertime Maironio eilės neprarado savo poetinio skambesio, nes Paškevičienė gerai valdė plunksną, rašė eilėraščius lenkiškai. Jos bičiulis Fromas-Gužutis juos vertė į lietuvių kalbą. Jis ir pats savo eilėraštį „Skundas“ dedikavo „medžių mylėtojai Poniai Stanislavai Paškevičienei pasveikinimui vardinių tas silpnas eiles aukoju. 8 gegužio 1897 metų. Žemiausias tarnas Aleksandras Gužutis.“

1912 m. „Viltyje“ buvo išspausdinta Paškevičienės apysaka „Horodlės unija“. Kiti jos kūriniai – „Prieistorinė Lietuva“, „Vaidevutis ir Palemono palikuonys“, „Lietuva XIII a.“ liko rankraščiuose.

1918 m., Lietuvai atkūrus valstybingumą, Paškevičienė nuo visuomeninės veiklos nutolo. Tuo metu ją jau slėgė metų našta, o ir idealistų karta, dalyvavusi tautiniame judėjime, valdžios postus užėmusiems vyrams tada jau nebuvo reikalinga. Nepriklausomos Lietuvos gyvenimu Stanislava labai domėjosi, bet daugelis dalykų ją liūdino. 1929 m. laiške Juozui Tumui-Vaižgantui ji rašė: „Vargšė! Vargšė mano mylima Lietuva, visų pešiojama, kas karčiausia – savų. Kai paskutinę plunksną išpešim – išleisim dvasią. Baisiai džiaugiuosi, kad to vaizdo nematysiu, manęs nebus“ (VUB RS, f.1, d. 263).

Paškevičienės šeimą tuo metu slėgė finansinės problemos. Pagal 1922 m. žemės reformos įstatymą Paškevičių žemės valdos turėjo būti apkarpytos. Ponia Stanislava norėjo dalį žemės, kuri turėjo būti atiduota į žemės reformos fondą, parduoti ir taip palengvinti savo padėtį. Tam reikėjo valdžios sutikimo. Paškevičienė dėjo labai daug pastangų, kad toks sutikimas būtų gautas, siuntė dokumentus žemės reformos komisijai, norėdama įrodyti, kad „giminė dalyvavo Lietuvos reikaluose.“

Jos laišakai, rašyti J. Tumui-Vaižgantui, likus keliems metams iki mirties, kupini širdgėlos. Su didele nuoskauda rašė, kad tuo metu, kai buvo turtinga, viskuo, ką gero turėjo, dalijosi su Tėvyne, o dabar niekas nenori jos išgirsti. Paskutinė aušrininkė (taip ji pasirašydavo savo laiškuose) skundėsi silpstančia sveikata, kad jai liko nedaug žemiškojo laiko ir ji siekia įgyvendinti paskutinį savo didįjį norą – pastatyti Kaune paminklą Kantui, prašė jai pagelbėti: „Mintis apie mirtį neduoda ramybės,

Sapnų karūna šeimos atžalyne

ROMUALDAS KRIAUCIŪNAS

„Crown of Dreams” – tai „Sapnų karūna,” pasirodžiusi knygų lentynoje ankstyvą šių metų pavasarį, o į mano rankas patekusi tik prieš savaitę. Knygos pasirodymo proga aplankėme jos autorę ir ją kartu su šeima nuvežėme į restoraną pavakarieniauti. Jos garbei kėlėme vyno taures, o ji pati tenkinosi limonado stikline, nes tėra tik septyniolikos metų amžiaus. Net sapne nesitikėjau, kad mano anūkė kada nors parašys ir išleis knygą.

Lyg per rūkus prisimenu vaikystėje girdėtą pasaką apie pelėdą ir jos pelėdžiukus. Pastarieji jai buvo gražiausi pasaulyje. Vengdamas tapti tokia pelėda, tolimesnį knygos pristatymą palieku Gretchen Becker, kuri naują knygą aptarė „The Indianapolis Star” dienraščio interneto svetainės balandžio 7 d. laidoje. Dabar man tenka tik vertėjo, o ne vertintojo darbas.

Audra Kriauciūnas, 17 metų, neseniai gavo pirmuosius savo romano „Crown of Dreams” egzempliorius. „Buvo labai jaudinantis momentas, – kalbėjo Audra, – sulaukti leidėjo. Tai pirmas kartas, kai aš kažką parašiau nuo viršelio iki viršelio”.

Knygą išleido Tate leidykla. Knygoje aprašomas kelių paauglių merginų gyvenimas – su juo autorė yra gerai susipažinusi – ir jų dalyvavimas grožio konkursuose, ko pati autorė nėra patyrusi. „Gera knygai parašyti reikia geros vaizduotės. Negali tik atsisėsti ir rašyti. Tam reikia tinkamos nuotaikos”, – aiškino Kriauciūnas. Ji knygą pradėjo rašyti, būdama aštuntame skyriuje ir rasdama laisvo laiko, rašė keletą metų. Dalį jos laisvalaikio užėmė muzikinės repetacijos, europietiško futbolo treniruotės ir įvairios akademinės varžybos.

Knygoje skaitytojai supažindinami su nedra-

sia gimnazijos pradžioke, vardu Riley Halterfield. Jos draugės Ashley ir Brenda ją įkalbina dalyvauti grožio konkurse, kurį organizuoja jų mėgstama televizijos programa, pavadinta „Ko nenešioti”. Riley tenorėjo kiek daugiau išeiti į viešumą, bet staiga atsirado ant smarkiai apšviestos ir ją bauginančios scenos. Konkurso metu ji atskiriama nuo dviejų savo draugių. Ją apninka abejonės ir ji išsigąsta, tačiau sulaukia netikėtos pagalbos. Tuo pagalbos šaltiniu tapo Rachel Trenton, pasiryžusi laimėti konkursą prieš mirštant nuo vėžio.

Rašant knygą, iš pradžių buvo apsistota ties dainavimo konkursu, bet autorė sužinojo, kad tai jau buvo kitų naudotas siužetas. Tad nutarė imti grožio konkursų temą, nors jos patyrimas šioje srityje buvo labai ribotas. Ji tebuvo mačiusi 2000 metais pastatytą filmą „Miss Congeniality”, kuriame vaidino Sandra Bullock. „Baiminuosi su kitais žmonėmis kalbėti apie savo knygą”, – prisipažino autorė, kuri šį rudenį planuoja pradėti psichologijos studijas Indiana universitete Bloomington mieste. „Aš maniau, kad knygos paruošimas pasibaigia su jos išleidimu. Iš tikrųjų, jis tuomet tik prasideda. Taip pat sužinojau, kad daugybė mano draugių pačios savo gyvenimo istorijas rašo”, – guodėsi autorė. Po to, kai knygą leidyklos buvo priimta, dar užtruko beveik metus laiko ją redaguoti ir trečdaliu sutrumpinti.

Audros tėvai Aidas ir Tracey mažai padėjo Audrai rašant knygą, bet dabar padeda ją pristatant visuomenei knygų mugėse, knygynuose ir ki-

tais būdais. Šiuo metu knygą galima gauti iš leidėjo www.tatepublishing.com už 21.99 dol. ir iš www.amazon.com už 17.15 dol. „Kai buvome prašomi, prie jos pastangų mes pridėjome savo grašius”,

– aiškino jos mama Tracey Kriauciūnas. „Aš labai džiaugiuosi, kad kažkas nutarė, kad parašytas romanas yra vertas išleidimo”.

Autorės tėvas Aidas pridūrė, kad jo duktė rašo apie paauglių gyvenimą ir jo sunkumus. Gal būtų kitaip, jeigu suaugusieji bandytų prisiminti savo jaunystę ir atkurti, kaip kas vyko. „Jau nuo mažens Audra mėgo skaityti ir rašyti”, – pridūrė jos mama. Romanas yra apie paaugles, bet autorė tikisi, kad bet kokio amžiaus skaitytojai ten ras pamokančių istorijų. „Tikiu, kad skaitytojai geriau supras draugystės ir ištvermės svarbą tamsiuose gyvenimo momentuose. Svarbu sekti savo sapnus”, – pokalbį su apžvalgininke Gretchen Becker baigia Audra Kriauciūnas.

Pabaigai dar porą žodžių nuo knygos autorės senelio. Audra gi-

mė Indianapolio mieste. Po poros metų gimė ir jos broliukas Vytas. Savo jau turimas žinias apie lietuvių kultūrą ir papročius ji praplėtė dalyvaudama lietuvių kilmės vaikų stovyklose Dainavoje. Vėliau lietuvių kalbos pramoko naujai įsteigtoje šeštadieninėje mokyklėlėje. Dalyvavo lietuvių renginiuose, dainuodavo minėjimuose. Prieš porą metų kartu su visa šeima Audra lankėsi savo senelių Tėvynėje ir savo išpūdžius įdomiai aprašė dviejuose „Bridges” žurnalo numeriuose. □

Audra Kriauciūnas. *Crown of Dreams*. Tate Publishing & Enterprises, Mustang, OK, 2010, minkštais viršeliais, 284 puslapiai. Kaina: 21.99 dol.

Paskutinioji aušrininkė

Atkelta iš 7 psl.

o ir giltinė sukasi aplink mane, prašau būti tarpininku mano sielos ramybei. Kapitalo neturiu. Vienintelis šaltinis – tai parduoti žemę, kuri yra virš normos (80 ha, kuriuos numatė palikti savininkams žemės reformos įstatymas – A. B.). Jei valdžia leistų, ją parduočiau, o didžiąją dalį pinigų paaukočiau paminklui Kaune, matomoje vietoje, kad svetimtaučiai, atkeliavę į mūsų miestą, matytų, kas esame. Aš taip pat galvoju apie mūsų tėvynainį Kuprių, kurį lenkai pavadino Koperniku. Bet čia reikia veikti Prūsijoje.

Greitai parceliuos, reikia paskubėti! Ilgai ir sunkiai sirgau, dabar palengvėjo ir tą mano išsvajotą idėją reikia įgyvendinti.” (Ten pat).

Kitame laiške ji guodėsi, kad anksčiau ją daug kas stebėjosi, nes laikė save lietuve, o dabar juokiasi, kad savinasi Kantą ir Kuprių. Siekdama atgauti dalį parceliuojamos žemės, bandė veikti per sūnų, kad šis perduotų laišką senam bičiuliui Prezidentui Antanui Smetonai. Laukiamų rezultatų nebuvo, paskutiniosios aušrininkės prašymas liko neišgirstas. Galbūt paskutines Paškevičienės gyvenimo dienas praskaidrino tik tai, kad 1932 m. už dalyvavimą tautinia-me atgimime jai buvo įteiktas Gedimino ordinas.

Stanislava Paškevičienė mirė 1933 m. balandžio 18 d. Paliesio dvare, eidama 88-uosius metus. Jos priešmirtiniu prašymu buvo pašarvota baltais rūbais kaip pagoniškosios Lietuvos vaidilutė. Palaidota Girkalnio kapinėse. □

Stanislavos Paškevičienės apysakos
„Gintautas, paskutinis krivė.
1413–1414 metų istorijos apysaka”

ištrauka (Vilnius: Viltis, 1912, p. 121–123)

Žemiau atkalnėje, žaliajo pievoje, samanomis apaugusioje, apsuptoje sraunia Dubysos upe, susirinko žmonės ir vaidilai. Vienas iš jų, vyriausias amžiumi ir padėjimu, prabilo tais žodžiais:

– Jogaila ir Vytautas nuvažiavę į Lenkų žemę, dabar galime liuosiau atsikvėpti. Mūsų ugnys užgesintos, mūsų tikėjimas paniekintas! Vaidilai, lyg kokie pabėgėliai, turi visur slapstyti; tikrai čia, Ugėnuose, šventoji ugnis senobiškai garbinama, bet ir čia kas valandą reikia drebėti dėl jos. Mylimasis mūsų viešpats, krivė Gintautas, išsiuntinėjęs mums per žygius vaidilus savo krivulę, kad susirinktume, tad slapta susirinkome iš tolimų Lietuvos ir Žemaičių kraštų rinkti naujo krivės. Nėra jokios vilties atsidėti ant mūsų kunigaikščių: jie priversti aplinkybių turi mus persekioti, nors skaudančia širdžia. Patys tarkimės, paprastai rinkome vyriausią ir doriausią vaidilą, dabar laikai persimainė: reikia jaunų jėgų kovot su mūsų tikėjimo priešininkais. Viešpats Gintautas patariąs mums išrinkti Mačiulį, kurio žodžiai gaivinę ištvermę tais laikais, kai kryžėivis mus mindžiojęs ir rodė, kad iš niekur mums nebūsią pagalbos. Jo smagios dainelės, kėlusios dvasią, maloniai primindamos mums gražią mūsų praeitį. Ar sutinkate rinkti Mačiulį? – sušuko.

– Gerai! – Visi vienu balsu atsakė.

– Kad taip, tai eisime paskutinį viešpaties krivės norą išpildyti.

Prieš maldyklą sudėjo įvairių medžių laužą, nes tai laužas ne bet koks: jame už žmonių nuodėmės turėsiąs atiduoti Dievui savo gyvybę paskutinis kunigaikščių pripažintas krivė.

Sutrimitavo vaidilai trimitais į visas keturias pasaulio šalis, o kunigai ėmė giedoti gaudžias giesmes. Minia gi, tai girdėdama,

Paliesio dvaras šiandien

vien dūsavo. Apsiautė žmonės laužą, iš maldyklos išėjo krivė, baltais rūbais apsitašęs, devynis kartus balta juosta persijuosęs, galvą dengė kepurė aukso ritulėliu, rankoje turėjo krivulę, gražiai gelėmis ir bitelėmis išpjaustinėtą. Ėjo pamažėle, iškilniai, vedamas Mačiulio, kuris jau buvo apsilvilkęs baltais krivės rūbais. Mačiulio padedamas, Gintautas iš lėto įlipo į laužą. Nors išblyškęs, bet gražus ir ramus krivės veidas atrodė iškilniai.

– Mylima mano tauta, – prabilo į žmonių minią, – atiduodu dievams save už jūsų nuodėmes, kad permaldavus Perkūną. Tik jis vienas gali jus išgelbėti ir nukreipti ten, kur bus išganymas. O tu, Mačiuli, sūnau mano, gaivink žmones daina, kurstykn ugnį jų krūtinėse, o tos šventosios ugnies Lietuvos širdy neįstengs užgesinti jokia priešininko ranka.

Vaidilai užtraukė savo gaudžių giesmę. Krivė įteikė savo lazda, savo ženklą Mačiuliui, pats gi pakėlė rankas į dangų prašvitusiu veidu, lyg jau matytų pravertą dangų. Dūmai apsiautė netrukus jį visą, žmonėms gi pasirodė, jog tai gerosios deivės, nešančios paskutiniojo krivės vėlę į Anapilę, kur šviečia amžinoji ugnis, kur laimė neturi ribų.

Laimė metė ant dangaus savo septyniaspalvę juostą ir lyg aureole uždengė degantį laužą.

Žmonės surinko pelenus ir nusinešė juos kiekvienas į savo namus, kad neužgęstų jų dora ir geresnės ateities viltis. □